

Тема 5. Психологічні концепції влади

План

1. Загальна характеристика психологічних інтерпретацій влади.
2. Гекгаузен і його огляд підходів до мотивації влади;
3. Основні теорії мотивації влади(Адлер, Хорні, Фром)
4. Особливості психологічного трактування влади Еліаса Канетті.

1. Загальна характеристика психологічних інтерпретацій влади.

У нашому житті ми постійно стикаємося з різними формами такого явища, як влада, що грає роль найважливішого механізму організації суспільства. Не випадково відомий англійський філософ **Б. Рассел** порівняв роль поняття «влада» у суспільних науках зі значенням категорії «енергія» в природних. Існує безліч підходів до розуміння сутності цього явища. Ми під владою будемо розуміти здатність і можливість робити визначальний вплив одних соціальних суб'єктів на інші за допомогою різних сил, засобів і способів.

Влада завжди передбачає відношення між владними і підвладними. Політико-владні відносини суспільства являють собою деяку об'єктивну реальність, «дану нам у відчуттях», яка виявляється в правових нормах, діях органів управління і детермінується економічними, соціальними, власне політичними чинниками. Під таким кутом зору правомірним є розгляд влади в «безособових» термінах політичного режиму, поділу влади, рівнів влади і т. д. Однак суб'єктом влади, в кінцевому рахунку, є конкретна людина, ставлення якої до здійснення владних повноважень може бути досить неоднозначним. Будучи наділеною самими широкими можливостями для цього, вона може або обтяжуватися владою або ж, навпаки, докладати всіх зусиль для ще більшого розширення свого впливу. Саме психологічні особливості, перш за все мотиваційні, визначають розбіжності у використанні влади якщо її ресурси і можливості реалізації однакові для двох різних людей, підкреслює американський політолог **Р. Дал**. З іншого боку, навіть будучи об'єктом влади, особистість не втрачає своєї суб'єктності і підпорядковується владній волі аж ніяк не автоматично. Хоча феномен влади може мати місце в сім'ї, в організації і т. п., напевно, жодна сфера людського життя не пов'язана з владою в такій мірі як політика. Політика і влада здавна розглядаються як своєрідне поєднання. Виконання основної функції політики - узгодження соціальних інтересів - неможливе без владних повноважень. Політична влада передбачає підпорядкування якнайбільшій кількості громадян і має найбільш масштабні засоби як переконання, так і примусу

Відображаючи цей зв'язок, німецький психолог **Е. Шпрангер** ввів поняття «**політичний тип**», ототожнивши при цьому власне політичне і владне взагалі. «Людей, провідною цінністю яких є влада, - писав він, - ми будемо називати політичними, нехай навіть відносини, в яких вони включені, і не є політичними у прямому сенсі». Від цього ж факту відштовхнувся **Г. Лассуел**, який спробував відповісти на питання: чим особи, які займаються політикою відрізняються від простих громадян? Сутнісною рисою «політичної людини» є, на думку американського вченого, «акцентуація ... на владі, перевага влади по відношенню до інших цінностей». Предметом своєї спрямованості вона відрізняється, наприклад, від «вченого», орієнтованого на знання, освіту.

У своїх роботах **Г. Лассуелл** виділив риси, що характеризують ідеальний тип «політичної людини»:

- 1) ненаситне прагнення до влади;
- 2) використання інших цінностей і людей як засобів досягнення влади;
- 3) бажання її тільки для себе;
- 4) володіння технологіями влади.

Орієнтуючись на зазначені та інші підходи в аналізі влади, представляється можливим простежити її психологічні особливості, зокрема, розглядати владу і як самоцінність, в якій основним механізмом виступає мотивація, і у вигляді впливу влади на деформації особистості, і як інструмент досягнення мети, і як систему владних відносин, і в цілому, як самотутній феномен.

Влада як самоцінність.

Якщо при інструментальній мотивації влади вона є засобом, то в протилежному випадку влада розглядається як самоцінність. При цьому провідну роль відіграють пов'язані з володінням владою позитивні емоційні переживання. Як зазначав **М. Вебер**, прагнути до влади можна і «заради неї самої», щоб насолоджуватися «почуттям престижу, який опадає». Він підкреслював, що це, зокрема, може бути пов'язано з відчуттям того, що «тримаєш у руках нерв історично важливого процесу», береш участь у прийнятті важливих рішень, що стосуються життєдіяльності всього суспільства.

При цьому вказана мотивуюча підстава в змістовному плані не співпадає з інструментальним прагненням до статусу, оскільки може проявлятися і у політика і не претендує на публічність. У поведінковому плані розглянутий варіант мотивації влади реалізується в двох основних тенденціях:

- 1) прагнення до придбання і розширення ресурсів влади або потреби відчувати себе сильним (**Г. Гекхаузен**) (своєрідний «статичний» аспект);
- 2) бажання використати ці ресурси на практиці («динамічний» аспект).

Мотивація політичної влади.

Давно помічено, що ставлення людей до влади вельми неоднозначне. На одному полюсі знаходиться позиція «дай Бог не вляпатися у владу». На іншому - таке сильне прагнення до неї, що від нього, за словами **Н. Макіавеллі**, «не можуть захистити всі достоїнства розуму і серця...». При цьому останній тип ставлення до влади набагато більш соціально помітний. Як зазначив у цьому зв'язку **Б. Рассел**, у людини є дві нескінченні пристрасті - до слави і до влади. У світлі цього досить обгрунтованою представляється **поліспоживацька концепція** мотивації влади. З цієї точки зору, потреба влади - синдром п'яти базових потреб: свободи (влада використовується для досягнення безпеки), гедоністичної (влада - засіб задоволення матеріальних потреб), самоствердження (через владу досягаються престиж, повагу, визнання), самовираження (влада як досягнення значущих результатів, гра, змагання), потреби бути особистістю (через володіння владою реалізується прагнення зробити щось для інших, а не тільки для себе).

Сама по собі потреба у владі як інтегративне особистісне утворення не є ні поганою ні хорошою. Її прояв у поведінці визначається як зовнішніми умовами, так і співвідношенням зазначених потреб. «Сумарність і одночасність дії базових потреб спонукає вважати, що кожна людина, що здійснює владу, спонукається одночасно мотивацією і незалежністю, і пануванням, і вигодою, і служінням людям», - пише вчений.

Виходячи з цього розроблена типологія людей на підставі того, яка з потреб переважає в структурі мотивації влади:

Домінуюча потреба	Тип особистості
Потреба у свободі	Нонконформіст
Гедоністична потреба	Конформіст
Потреба в самоствердженні	Диктатор
Потреба в самовираженні	Авантюрист
Потреба бути особистістю	Демократ

Розглянута вище концепція дозволяє охарактеризувати феномен мотивації влади як багатовимірне явище, що не зводиться до якогось одного спонукання. Це тим більше важливо,

що, як впливає з проведених в останні роки досліджень, має місце зміна ієрархії мотивів у період досягнення влади і власне владарювання.

2. Гекгаузен і його огляд підходів до мотивації влади.

Для успішного впливу на мотиваційну основу іншої людини влада повинна мати у своєму розпорядженні певні ресурси, тобто засоби підкріплення, за допомогою яких вона зможе забезпечити задоволення відповідних мотивів іншого, затримати це задоволення або запобігти йому. Такі ресурси, особливі для кожного мотиву, Гекгаузен називає джерелами влади. Френч і Равен виділили п'ять видів джерел влади, пізніше Равен і Кругланські доповнили цю класифікацію ще одним видом (інформаційною владою) і провели подальшу диференціацію видів влади, виходячи з наслідків застосування влади, пов'язаної з кожним із джерел, і «вартості» цього застосування. Ми обмежимося лише коротким перерахуванням цих джерел.

Влада винагороди (reward power).

Її сила визначається очікуванням В того, якою мірою А в змозі задовольнити один з його (В) мотивів і наскільки А поставить це задоволення залежить від бажаного для нього поведінки В.

Влада винагороди в політиці практично не застосовується, хоча використання цього джерела влади є одним з найефективніших в управлінні поведінкою людини.

Влада примусу, чи покарання (coercive power).

Її сила визначається очікуванням В, по-перше, в тій міри, в якій А здатний покарати його за небажані для А дії фрустрацією того чи іншого мотиву, і, по-друге, того, наскільки. А зробить незадоволення мотиву І залежних від небажаного поведінки В. Примус тут полягає в тому, що простір можливих дій в результаті загрози покарання звужується.

Найчастіше застосовується і в політиці, і в повсякденному житті саме це джерело влади. Традиційний вираз «Не пора владу вжити?» Має на увазі, в першу чергу, застосування сили по відношенню до опонентів.

Нормативна влада (legitimate power).

Мова йде про те, що А має право контролювати дотримання певних правил поведінки й у разі необхідності наполягати на них.

Знаходження в ієрархії владних відносин залежить від посадового становища самого носія влади.

Влада еталона (referent power).

Заснована на ідентифікації В з А і бажанні В бути схожим на А.

Влада знавця (expert power).

Її сила залежить від величини приписуваних А з боку В особливих знань, інтуїції або навичок, що відносяться до сфери тієї поведінки, про яку йде мова.

Інформаційна влада (informational power).

Має місце в тих випадках, коли А володіє інформацією, здатною змусити В побачити наслідки своєї поведінки в новому світлі.

Поведінка і влада.

Тепер ми можемо більш детально розглянути здійснення влади, виходячи з позиції суб'єкта, що застосовує її. Перш за все він повинен усвідомити собі, які джерела влади він має в своєму розпорядженні, а також прийняти рішення про їх використання. Одночасно він повинен правильно оцінити мотиваційну основу людини, на яку він хоче вплинути. З точки зору останнього, визначити силу своїх джерел влади, щоб в кінцевому рахунку обрати найбільш дієву, що забезпечує найбільш сприятливе співвідношення витрат і результатів, стратегію їх використання. Співвідношення витрат і результатів має значення тому, що В може чинити опір впливу А і спробувати в свою чергу застосувати владу. Крім того, проблема співвідношення витрат і результатів виникає, як вказують Рейвен і Кругланські, в зв'язку з особливостями різних джерел влади.

Так, влада, пов'язана з винагородою і покаранням, вимагає від А постійного контролю за поведінкою В, крім того, ресурси А можуть виснажитися, що може викликати (або підвищити) ворожість В до А. Використання влади знавця, інформаційної влади і влади еталона таких витрат не вимагає.

Останнє, що повинен зробити А, щоб йому вдалося без застосування грубої сили використовувати свою владу і змусити В змінити свою поведінку в бажаному для А напрямку, є перебудова привабливості вирішальних для здійснення бажаної для А дії основних і побічних наслідків активності В.

Таким чином, діяльність влади, на відміну від спонукування іншими мотивами видів поведінки, визначається не одним відповідним мотивом (мотивом влади), а різними мотивами партнера, конфігурацію привабливості яких ця діяльність повинна перебудувати. Як правило, мова йде про введення додаткової позитивної або негативної привабливості, за змістом не пов'язаної з піддаванням впливу поведінкою В і створює додаткові (зовнішні) наслідки бажаних або небажаних для А дій В.

При цьому мова зовсім не йде тільки про морально нечисті явища типу шантажу або спокушання. До даної групи процесів належать також навчання, просвіта, виховання, підбадьорення, що йдуть від особистості вчителя. Слід також розрізняти актуальну і потенційну владу. А не обов'язково повинен вживати рішучих заходів, щоб показати В ті джерела влади, які має намір пустити в хід. Найчастіше В може передбачити це, ґрунтуючись на минулому досвіді або доступній йому інформації.

Інша точка зору на мотив влади пов'язана з неінструментальним, а значить «внутрішнім», його розумінням як прагнення до застосування влади заради неї самої. В цьому випадку мотивуючим є не стільки почуття влади, скільки бажання, зробити її відчутною для іншого, вплинути на його поведінку. Якщо відволіктися від інструментальних форм мотивації влади, то існує, мабуть, два розуміння мотиву влади (як «внутрішнього» спонукача). Перший пов'язує його головним чином з придбанням джерел влади, другий - з її використанням.

Індивідуальні відмінності дій влади: мотив влади.

Проведений вище загальний аналіз дії влади представляється нам вихідною точкою при відповіді на питання: чим можуть відрізнятися ці дії у різних людей в однакових ситуаційних умовах? Отримана відповідь дасть можливість побудувати особистісний конструкт «мотив влади», що відображає індивідуальні відмінності відповідної поведінки.

Далі нам треба буде розглянути, наскільки сконструйовані досі засоби вимірювання мотиву влади відповідають особливостям дій влади. При цьому по можливості ми будемо посилалися на дані про індивідуальні розходження, не зупиняючись більш детально на методиках, що застосовувалися для їх вимірювання.

1. Оволодіння джерелами влади.

Перш за все між людьми повинні існувати розбіжності у силі прагнення до множення і збільшення своїх джерел влади. Вже просте володіння джерелами влади і їх відчуття влади може бути кінцевою метою, досягнення якої саме по собі, без усякого застосування влади до іншої людини, приносить задоволення. З точки зору отримання задоволення від влади почуття володіння нею більш значуще, ніж вплив на інших людей. Бажаними джерелами влади можуть бути престиж, статус, матеріальне становище, керівна посада, можливість контролю над інформацією. Так, у роботі Вінтера було показано, що у студентів, які займають будь-які посади в студентському самоврядуванні, рівень мотивації влади істотно перевершує середній. Високим мотив влади виявився також у організаторів-добровольців програми оздоровлення життя у великому місті, що грала важливу роль в місцевій політиці, однак у різного рівня політичних діячів цього ж міста цей мотив виявити не вдалося.

2. Здібності.

Існують, мабуть, відмінності між людьми і за ступенем розвитку здатності до швидкого і безпомилкового визначення мотиваційної основи іншої людини і співвіднесення її зі своїми джерелами влади для вибору найбільш ефективних і економних способів переструктурування поля привабливості результатів дії цієї людини. Важливим може виявитися й те, наскільки

суб'єкт у змозі врахувати власні джерела влади, всі засоби впливу і всі мотиви іншої людини, тобто всі фактори, що визначають ситуацію впливу. Подібного роду здібностям та інтересам властивий маніпулятивний відтінок, і тим не менш вони безпосередньо відносяться до психології мотивації! Примітно, що проведене Вінтером вибіркове тестування виявило сильно виражений мотив влади у вчителів, священників, журналістів і психологів на відміну від адміністративних службовців, лікарів та юристів. У перших чотирьох випадках ми маємо справу з явно «маніпулятивними» професіями пов'язаними з вихованням інших людей, здійсненням на них впливу і їх зміною. (Перш за все приходять на розум клінічні психологи, які використовують методики модифікації поведінки, але не слід упускати і експериментаторів у галузі психології мотивації, які для створення у піддослідних мотивації, що відповідає обраному плану експерименту, повинні змушувати їх вірити у всяку всячину). Є також дані про відмінність здібностей до швидкої оцінки своїх джерел влади в новій ситуації з характерними для неї можливостями впливу. Так, Шнакерс і Кляйнбек встановили, що піддослідні з високим мотивом влади активніше ведуть себе в «іграх з переговорами, сильніше впливають на своїх партнерів, частіше йдуть на обман і з самого початку націлені на більший вигравш.

3. Дії влади.

Що може спонукати суб'єкта, приносити йому задоволення? Прагнення до володіння джерелами влади заради пов'язаного з ними відчуття влади ми вже розглянули. Крім нього, приносити задоволення може саме використання наявних джерел влади, що забезпечує вплив на мотиваційну основу іншої людини, яка направить його поведінку в потрібну для досягнення цілей суб'єкта сторону. Мабуть, повинні існувати індивідуальні відмінності не тільки в здібностях, але і в схильностях до здійснення дій влади для здійснення впливу на поведінку іншої людини. Цей момент дуже істотний, оскільки він дозволяє, наприклад, диференціювати «сильних» і «слабких» політичних лідерів. Донлі і Вінтер виміряли в своєму дослідженні, силу мотиву влади американських президентів (за допомогою аналізу змісту промов, виголошених при вступі на посаду) і співвіднесли її з політичною об'єктивністю їх діяльності (за оцінками істориків), з вступом у війну і з масштабами перетворень кабінету. Незважаючи на наявний у розпорядженні президентів величезний апарат влади, ті з них, хто мав слабкий мотив влади (Тафт, Гардінг, Кулідж, Гувер і Ейзенхауер), пускали цей апарат в хід менш активно, ніж президенти з сильним мотивом влади (Ф. Д. Рузвельт, Трумен, Кеннеді і Джонсон).

Індивідуальні відмінності існують також, як встановили Гудштадт і Х'елл, і в перевазі тих чи інших засобів впливу. Ці автори надали в розпорядження піддослідних з яскраво вираженим зовнішнім чи внутрішнім локусом контролю (за Роттером) різні джерела влади для впливу на працівника, що негативно ставиться до своєї справи і погано її виконує. Виявилось, що піддослідні з зовнішнім локусом контролю набагато більшою мірою, ніж піддослідні з внутрішнім контролем, покладаються на примус і покарання (типу загрози звільнення), останні ж спочатку пробують застосувати вмовляння і переконання. Оскільки люди із зовнішнім локусом контролю з дитинства відчувають себе відчуженими і безсилами, вони, ймовірно, вважають всі способи здійснення впливу, за винятком покарання і примусу, надто слабкими.

4. Моральність мети.

Індивідуальні відмінності повинні виявлятися і в тих цілях, заради яких в кінцевому підсумку людина прагне застосувати владу або вплинути на собі подібного. Тут у коло нашого аналізу вступають оцінки, пов'язані з моральними цінностями. Використання влади може служити створенню приємних переживань, підпорядкування оточуючих своїй волі і провокуванню безпорадності іншої людини, що веде до підвищення самооцінки. З моральної точки зору ймовірні наміри використання влади суб'єктом оцінюються учасниками ситуації і сторонніми спостерігачами як «хороші» чи «погані», «законні» або «незаконні».

5. Страх перед наслідками дій влади.

Хоча соціальна взаємодія в ситуації застосування влади не є симетричною, вона все ж не настільки однонаправлена, як це можна припустити. Вплив тут носить двосторонній характер. Об'єкт впливу здійснює відповідний вчинок, він може чинити опір і в свою чергу використовувати владу. У зв'язку з цим індивіди повинні відрізнятися один від одного ще і тим, якою мірою можливості та наслідки своєї дії влади викликають у них не тільки надії і бажання, але й побоювання.

Можна розрізнити п'ять видів страху влади перед:

- 1) розростанням своїх джерел влади,
- 2) їх втратою,
- 3) її використанням,
- 4) відповідним застосуванням влади,
- 5) безуспішністю свого впливу на інших.

До теперішнього часу ні спроб диференційованого виміру цих видів страху влади, ні спроб обґрунтування такого роду класифікації не проводилося. Влітку була розроблена методика вимірювання страху влади, що має справу, як нам здається, головним чином зі страхом безуспішності свого впливу. Про це говорить, перш за все, той факт, що студенти, які виявили високий страх влади, приписують велику цінність власній незалежності. Знаменно, далі, що молодші сини, які мають кількох старших братів і сестер, демонструють більш високий страх влади, ніж сини, що займають будь-яку іншу позицію в сім'ї. Їм більше за всіх доводилося протягом дитинства терпіти владу своїх більш сильних братів і сестер, до того ж вони мали найменші можливості маневрування у створенні коаліцій проти застосування влади старших дітей.

6. Перевага певних сфер використання влади.

Очевидно, що в різних сферах свого життя люди здійснюють неоднакову кількість дій влади. Вони можуть обмежуватися сферою особистого життя (впливом на чоловіка і дітей), професійною сферою (впливом на підлеглих і колег), сферою суспільного життя (впливом на членів спільнот за інтересами, на політичні угруповання) і т.д. При чисто інструментальному розумінні мотивації влади відмінності дій влади в різних сферах життя повинні визначатися наступними чотирма чинниками:

- 1) силою мотиву і особистісною значимістю цілей, досягнення яких можливе лише за активного сприяння іншої людини;
- 2) відсутністю готовності іншого надати це сприяння зі своєї волі чи сумнівом у ній;
- 3) типом і потужністю джерел влади, що дають можливість задовольняти або перешкоджати задоволенню мотивів партнера;
- 4) конкретними засобами впливу на мотиваційну основу партнера, що перебувають у розпорядженні суб'єкта, тобто засобами, що дозволяють використовувати наявну владу.

Таким чином, специфічна для тієї чи іншої сфери дія влади ґрунтується на переплетенні цілої низки умов. Досі ця сукупність умов, наскільки нам відомо, не піддавалася дослідженню.

Навпаки, при розумінні мотивації влади як актуалізації особливого мотиву влади в якості бажаних виступлять ті сфери життя, в яких людина має максимальні джерела влади і засоби впливу, незалежно від того, чи потрібно для задоволення потреб суб'єкта і досягнення його цілей сприяння іншої людини і чи готовий цей інший посприяти по своїй волі чи ні.

3. Основні теорії мотивації влади (Адлер, Хорні, Фром)

Прагнення до влади в теорії А. Адлера.

Прагнення до влади (домінування над іншими), відповідно до теорії Альфреда Адлера, - основна рушійна сила поведінки і діяльності людини. Замість сексуального потягу (яке, за З.Фрейдом, є основним мотиваційним чинником поведінки людини) Адлер вводить інший потяг - прагнення до влади. Згідно з положеннями його "індивідуальної психології", прагненням до влади над іншими людьми суб'єкт намагається компенсувати відчуття своєї неповноцінності. Брак здібностей, різноманітні тілесні недоліки, залежність дитини від дорослих переживаються як комплекс неповноцінності. Прагненням до влади людина

намагається цей комплекс компенсувати. Наприклад, хлопчик з фізичними вадами інтенсивно розвиває певну здатність і прагне до влади з метою компенсувати свій фізичний дефект.

Відповідно з відчуттям неповноцінності (і своєї слабкості) людина прагне відчутти власну силу. Іноді прагнення подолати свій дефект або недоліки набуває форми гіперкомпенсації, інтенсивного розвитку певних здібностей. Надкомпенсація надає можливість суб'єкту компенсувати власні недоліки і слабкості (і таким чином позбутися від почуття неповноцінності). На думку А. Адлера, зі слабкості народжується сила. Недоліки і дефекти (точніше, прагнення їх компенсувати, відчутти свою силу і самоствердитися) спонукають особистість розвиватися, удосконалювати себе. Так, прагнення позбавитися від дефектів мови спонукало Демосфена розвивати ораторські здібності і стати кращим оратором Давньої Греції.

Адлер стверджує, що головною рушійною силою поведінки і діяльності людини є прагнення до переваги, домінування над іншими людьми. Саме прагнення до влади є тим чинником, який зумовлює активність суб'єкта.

Мотив влади за А. Адлером.

Бути великим! Бути могутнім! Ось повсякчасне прагнення всіх маленьких або тих, що відчують себе маленькими, зазначає Адлер. Всяка дитина тягнеться до високих цілей, всякий слабкий - до переваги, кожен, кому бракує надії, - до вершин здійснення: окрема людина так само, як і маса, народ, держава і нація. Це одвічне прагнення людей є спроба подолати почуття своєї недостатності, незахищеності, слабкості. Але для того, щоб рухатися в цьому напрямку, їм потрібен дороговказний образ, який вказує майбутнє. Вигаданий ідеал досконалості занадто невиразний для того, щоб виконувати цю роль. Той, хто шукає дух формує конкретний ідеал, що допомагає впевнено йти вибраним шляхом. Чи бачить людина свою мету в тому, щоб стати кучером, лікарем, донжуаном, другом, тираном, - вона завжди вбачає в цьому вище здійснення і утвердження своєї сутності. Чи допоможе цей ідеал здійснити себе за даних конкретних обставин, залежить від підготовки людини, від її вмінь, від вибору методу, від її оптимістичної активності, з одного боку, і від відповідності зовнішнім можливостям, з іншого. Щодо перших факторів ми можемо висувати вимоги до освіти, останні ж треба вміти пізнавати і розпізнавати. Всі ці фактори взаємозалежні і впливають один на одного взаємним впливом, резюмує психоаналітик.

Ґрунтуючись на результатах досліджень індивідуальної та масової психології, можна стверджувати: прагнення до особистої влади - це фатальна омана, отрута життя людського суспільства. Той, кому дороге людське суспільство, повинен відмовитися від прагнення пересилити інших. Самоствердження за допомогою насильства представляється багатьом самоочевидною думкою. Ми навіть додамо: найпростішим шляхом до всякого блага і всього, що обіцяє щастя, здається саме шлях влади. Але коли ж у житті людей або в історії людства такий намір вдавалося здійснити? Наскільки ми можемо бачити, навіть мала децима насильства завжди викликає протидію, навіть там, де ми маємо справу з придавленими гнітом людьми: патріархальна система, освічений абсолютизм - жахливі приклади того. Навіть з богами своїми жоден народ не примирився без деякої протидії. І якщо людина чи народ потрапляє в залежність від іншого, в ньому відразу ж - явно чи приховано - пробуджується дух опору, який не зникне, поки не впадуть всі кайдани. Там, де свої питання вирішує влада, вона, нав'язуючи свої наміри і цілі, приходять в зіткнення з волею до влади окремих людей і викликає їхню протидію.

Яд верховенства проникає навіть в батьківську любов і під іменами авторитету і турботи про дітей веде до утвердження видимості переваги і непогрішності. І тоді перед дітьми виникає завдання перерости своїх вихователів. Та ж картина і щодо вчителя. Також і в любові ми бачимо безліч вивертів і спроб підпорядкувати собі свого партнера. Жага влади у чоловіка домагається з посиленням на «природне встановлення» підпорядкування з боку жінки; в результаті - безрадінна картина руйнування всіх безпосередніх відносин і параліч творять цінності сил. Навіть улюблені ігри дітей виявляють для досвідченого погляду цілу систему способів задоволення прагнення до панування.

Однак сучасні дані досліджень душевного життя показують, що риси прагнення до панування, честолюбство і прагнення до влади над іншими разом з усіма іншими явищами не є вродженими і незмінними. Швидше вони прищеплюються дітям з раннього віку: дитина сприймає їх з атмосфери, просоченої жагою влади. Тільки одне може нас врятувати - недовіра до панування. Наша сила полягає в переконанні, в світогляді, а не в силі зброї та надзвичайних законах. Ці кошти вже довели свою непридатність в боротьбі інших могутніх сил.

Ми ж обираємо шлях і тактику, виходячи з нашої вищої мети, - розвитку і зміцнення почуття спільності.

Ми потребуємо цілеспрямованої підготовки та виховання могутнього почуття спільності і у відмові від жадібності і владолюбства, як для окремої людини, так і для цілих народів. Чого нам бракує і що нам вкрай необхідно, так це нових методів вирощування здорового глузду. Прогрес повинен рухатися шляхом усунення всього соціально марного. Нам потрібен новий метод, нове слово для того, щоб цей голос став чути всім, резюмує Адлер.

Невротичне прагнення до влади в теорії К. Хорні .

Пошук любові і прихильності є одним із шляхів, що часто використовуються в нашій культурі для отримання заспокоєння від тривожності. Пошук влади, престижу і володіння - інший шлях до цього.

Бажання домінувати, завойовувати престиж, набути потугу і домагатися добробуту, звичайно, не є саме по собі невротичною схильністю, точно так само як бажання отримувати любов і прихильність саме по собі не є невротичним. Для того щоб зрозуміти характеристики невротичного прагнення до вказаних цілей, його слід порівняти з аналогічним прагненням. Наприклад, відчуття влади може виникати у нормальної людини в результаті застосування нею переважаючої сили, чи то фізична сила, чи розумові здібності, або зрілість і мудрість. Його прагнення до влади може бути викликано також деякою особливою причиною, пов'язаною з родиною, політичною або професійною групою, батьківщиною або науковою ідеєю. Однак невротичне прагнення до влади народжується з тривожності, ненависті і почуття власної неповноцінності.

Відчуття влади, на думку К. Хорні, може виникнути у нормальної людини в результаті реалізації (або усвідомлення) своєї здібності і сили. Її прагнення до влади може викликатися також політичними, сімейними обставинами, ідеєю. Однак невротичне прагнення до влади, як стверджує Хорні, виникає з тривожності, ненависті і відчуття власної неповноцінності. Іншими словами, нормальне прагнення до влади виникає з відчуття сили, а невротичне - зі слабкості.

Культура, соціальне оточення суттєво впливають на розвиток прагнення до влади. Та обставина, що невротики в нашій європейській культурі прагнуть до влади як до засобу заспокоєння, пояснюється тим, що в нашому соціумі влада і престиж можуть забезпечити відчуття безпеки. Таке прагнення до домінування розвивається тоді, коли любов і афіліція не знімають тривожності, коли на шляху до любові виникають значні перешкоди і труднощі.

Прагнення до влади служить захистом від безпорадності і тривожності. Невротик не може змиритися зі своєю безпорадністю і слабкістю. Він намагається уникати ситуацій, які нормальна людина вважає звичайними (наприклад, керівництво, пораду або допомогу інших людей, залежність від людей чи обставин). Чим сильніше невротик відчуває пригніченість своїми внутрішніми заборонами, тим менше він здатний до самоствердження. Чим більше слабким він себе відчуває, тим з більшою тривогою йому доводиться уникати всього, що може "засвітити" (виявити) його слабкість.

Невротичне прагнення до влади служить захистом від відчуття своєї слабкості і безпорадності. Невротик розвиває ідеал сили, який підтримує його віру у власну силу. Для нього слабкість - це не тільки небезпека, але і ганьба. Він поділяє людей на сильних і слабких, захоплюється першими і зневажає других. Зневага до всіх, хто слабший за нього, хто погоджується з ним, хто поступається йому, - характерна риса невротичної особистості. Невротик також з презирством ставиться до слабкості в собі. Він не схильний визнавати власну слабкість, прагне приховати її.

Важливою рисою невротичної особистості є прагнення нікому і ніколи не поступатися. Погодитися з думкою іншої людини або прийняти її сприймається як прояв слабкості. Невротик вимагає, щоб світ пристосовувався до нього, замість того, щоб самому пристосовуватися до світу. Така невротична установка негативно впливає на емоційні стосунки з іншими людьми. Любов передбачає, що людина поступається іншій людині. Чим менше індивідуум здатний на таку "капітуляцію" (поступку), тим гіршими будуть його відносини з коханою людиною.

Іншою невротичною установкою є прагнення наполягати на своєму. Невротика постійно дратує небажання інших робити те, що він від них очікує. Якщо чоловік або коханець не виправдовує очікувань невротичної жінки (наприклад, спізнюється, не дзвонить по телефону і т.п.), жінка відчуває, що її не люблять. Замість того щоб визнати, що вона сердиться, тому що інша людина не підкорилася її бажанням, вона пояснює (сприймає) цю ситуацію як ознаку своєї непотрібності. Такого роду проблема дуже часто має місце в нашій культурі і багато в чому створює відчуття, що тебе не люблять, яке часто є вирішальним фактором в неврозах. Як правило, він засвоюється від батьків. Деспотична мати, відчуваючи обурення з приводу неслухняності дитини, буде думати і висловлювати вголос, що дитина її не любить. На цій основі часто виникає дивне протиріччя, яке може істотно зіпсувати будь-які любовні відносини.

К. Хорні відзначає такий цікавий факт: невротична дівчина не може любити "слабкого" чоловіка, оскільки відчуває зневагу до будь-якої слабкості. Але вона також не ладнає з "сильним" чоловіком, оскільки прагне диктувати йому свою волю. Отже, людина, яка могла б її повністю задовольнити, повинна бути, з одного боку, надзвичайно сильним героєм, а з іншого - настільки слабким (або демонструвати свою слабкість), щоби з готовністю виконувати всі її бажання.

Додатковою особливістю, яка виникає як наслідок нав'язливого бажання домінувати, є нездатність людини встановлювати рівноправні відносини з іншими людьми.

Пошук влади є, як ми вже зрозуміли, захистом від безпорадності і від почуття власної меншовартості. Цю останню функцію він розділяє з пошуком престижу.

У невротика, що належить до цієї групи, розвивається яскраво виражена потреба справляти враження на інших, бути об'єктом захоплення і поваги. Він буде вдаватися до фантазій про те, як вплинути на інших своєю красою, або розумом, або яким-небудь видатним досягненням: він буде широко і демонстративно витрачати гроші; хизуватися знайомством з видатними людьми. Вся його самоповага заснована на тому, що ним захоплюються, і вона падає до нуля, якщо він не зустрічає захоплення. Внаслідок своєї надмірної чутливості, а також тому, що він постійно відчуває приниження, життя є для нього постійним тяжким випробуванням. Часто він не усвідомлює почуття приниження, тому що це відчуття було б занадто болючим; але незалежно від того, усвідомлюється воно ним чи ні, він реагує на будь-яке таке відчуття з люттю, пропорційною випробуванню білем. Отже, його ставлення веде до постійного породження нової ворожості і нової тривожності.

Прагнення до володіння, власності також може служити в нашій культурі захистом від безпорадності і почуття власної меншовартості або приниження, оскільки багатство дає і владу, і престиж. Ірраціональне прагнення стати власником настільки поширене в нашій культурі, що лише за допомогою порівняння з іншими культурами усвідомлюєш: таке прагнення усе ж не є загальнолюдським інстинктом.

Теорія влади Е. Фрома.

Е. Фром мотивацію до влади виводив з прагнення індивідуума уникнути ізоляції (самотності). Суб'єкт влади (садист), за Е. Фромом, повністю залежить від слабкої людини, якою володіє. Садистові потрібна людина, яка йому належить, оскільки його власне відчуття сили ґрунтується на тому, що він може кимось володіти або керувати. Ця залежність, як правило, є цілком неусвідомленою.

Так, наприклад, чоловік може знущатися над своєю дружиною - і при цьому щодня повторювати їй, що вона може в будь-який момент піти. Але коли жінка дійсно вирішить

залишити його, то він буде в розпачі і буде прагнути утримати її. Як стверджує Е. Фром, він не може жити без неї або когось іншого, хто був би беспорядною іграшкою в його руках. Садист, на думку вченого, "любить" тих, над ким відчуває владу, оскільки без них він не зміг би задовольнити цю свою потребу.

Прагнення до влади (садистичне прагнення) допомагає індивіду уникнути почуття самотності і безсилля. Такі люди переповнені страхом самотності і почуттям неповноцінності. Це відчуття замасковане компенсаторним прагненням до влади і почуттям власної переваги над іншими людьми. Індивід відчуває себе самотнім у чужому й ворожому світі. Влада і садизм, надаючи йому впевненість, поєднуючи його з іншими людьми, допомагають йому позбутися від самотності і соціальної ізоляції.

На думку Фрома, прагнення до влади зумовлюється не силою, а слабкістю, нездатністю особистості вистояти самому і жити своєю силою. Прагнення до влади - це спроба здобути відчуття сили тоді, коли цієї сили не вистачає. Влада і сила - це різні поняття. Можна бути сильним і не прагнути до влади. Але можна відчувати власне безсилля і прагнути до влади. Відчуття власної слабкості викликає садистське прагнення до панування. І навпаки, коли індивід відчуває свою силу і здатність реалізувати власні можливості, панування над іншими людьми йому не потрібне і він не прагне до влади.

Е. Фром запропонував поняття "авторитарний характер". Людина з таким характером захоплюється владою і хоче підкорятися. У той же час вона сама прагне бути владою, щоб інші підкорялися їй. Така людина поділяє всіх на сильних і слабких. Сила автоматично викликає у неї любов і готовність підкорятися, приваблює сама по собі, тому що вона - сила. І навпаки, слабкі індивіди і організації автоматично викликають зневагу і презирство. Один тільки вигляд слабкої людини викликає бажання напасти, принизити, придушити. Інший суб'єкт може боятися тільки думки напасти на більш слабого, принизити людину. Але авторитарна особистість відчуває тим більшу злість і прагнення принизити, чим більш слабою, більш беспорядною є жертва.

Розглянемо прагнення деяких людей чинити опір влади та відкидати будь-який вплив "зверху". Така людина постійно бунтує проти будь-якої влади, навіть проти тієї, яка діє в її інтересах. Іноді ставлення до влади роздвоюється: люди можуть боротися проти однієї системи влади (особливо коли вони розчаровані її недостатньою силою) і в той же час підкорятися іншій.

Прикладом, за допомогою якого можна продемонструвати відмінність між принципом володіння і принципом буття, є здійснення влади. Найважливіший момент виражається тут у відмінності між "мати владу" і "бути владою". Майже всім нам доводиться, принаймні на якомусь етапі життя, застосовувати владу. Виховуючи дітей, люди - хочуть вони того чи ні - здійснюють владу, щоб захистити своїх дітей від небезпек і дати їм якісь поради з приводу того, як слід вести себе в різних ситуаціях. У патріархальному суспільстві жінка також є для більшості чоловіків об'єктом влади. Більшість членів бюрократичного, ієрархічно організованого суспільства на зразок нашого здійснюють владу, виняток становлять тільки люди найнижчого соціального рівня, які служать лише об'єктами влади.

Наше розуміння влади відповідно до тих чи інших способів існування залежить від усвідомлення нами того, що слово "влада" - досить широкий термін і має два абсолютно різних значення: влада може бути або "раціональною", або "ірраціональною". Раціональна влада заснована на компетентності; така влада сприяє зростанню людини, яка на неї спирається. Ірраціональна влада ґрунтується на силі і служить для експлуатації того, хто їй підпорядковується.

З утворенням ієрархічно організованих спільнот, набагато більших і складніших, ніж суспільства, де люди зайняті полюванням і збиранням, влада, заснована на компетентності, поступається місцем владі, заснованій на суспільному статусі. Це не означає, що існуюча влада обов'язково некомпетентна, це значить, що компетентність не є невід'ємним елементом влади. Чи то влада монарха, компетентність якого визначається якостями, зумовленими випадковим поєднанням генів, або безсовісного злочинця, якому вдається прийти до влади за допомогою

вбивства чи зради, або, як це часто буває в сучасних демократичних суспільствах, - між компетентністю і владою може не бути майже ніякого зв'язку.

Проте серйозні проблеми мають місце навіть тоді, коли влада встановлюється на основі компетентності: керівник може виявитися компетентним в одній сфері і некомпетентним в іншій - наприклад, державний діяч може володіти якостями, необхідними для ведення війни, і виявитися неспроможним в умовах миру, або ж керівник, якого на початку його кар'єри відрізняли чесність і мужність, може втратити ці якості, не встоявши перед спокусою влади; старість або фізичні недуги також здатні привести до тих чи інших видів деформації.

Ті, хто володіє символами влади і отримують з цього вигоду, повинні придушити здатність до реалістичного, критичного мислення у підлеглих їм людей і змусити їх вірити вимислу. Кожному, хто задумується над цим, відомі махінації пропаганди і методи, за допомогою яких придушуються критичні судження, відомо, яким покірним і податливим стає розум, приспаний побитими фразами, і якими безсловесними робляться люди, втрачаючи незалежність, здатність вірити власним очам і покладатися на власну думку. Повіривши в вигадку, вони перестають бачити дійсність в її справжньому світлі.

4. Особливості психологічного трактування влади Еліаса Канетті.

Одна з оригінальних теорій влади була створена письменником і соціальним мислителем Еліасом Канетті.

Джерело влади, на його думку - страх кожного окремого індивіда, який породжується загрозою насильницької смерті. Цей страх змушує людей об'єднуватися в масу. Влада діє на індивіда і масу наказом і загрозою смерті, чим сильніше від влади виходить загроза смерті, тим ця влада більш абсолютна. Диктаторська влада спирається на зростання маси мертвих і є тріумфом живого. Найпатологічніший випадок, на думку Канетті, - А.Гітлер і Й.Сталін, в основі влади яких лежала величезна маса мертвих ворогів і співвітчизників.

Канетті, розглядаючи поняття влади, відходить від принципів, загальноприйнятих до нього, - що поняття «влада» обертається навколо понять «знання - цілі - методи». Власне, розглядаючи саму масу як такий феномен, що протистоїть владі в самій своїй суті, він не виводить визначення поняття «маса» з психологічних чи політичних особливостей людини, а розглядає саму онтологію цього феномену. Канетті доходить до висновку про те, що феномен маси і влади як способів ідентифікації знаходить своє крайнє вираження в системі. Так, феномен системи автор описує як соціальну еволюцію практик виживання масового і влади. Звідси випливає, що влада і масове постійно перебувають у певній взаємодії, виключаючи, попри це, можливість масової влади чи існування цивілізації хоча би без одного цього поняття, що забезпечує ефект виживання й знищення на матриці здійснення владних відносин, панування над світом у масовому просторі.

Канетті поняття «влади» ототожнює з таємницею. Він пише, що таємниця є самою серцевиною влади. Він порівнює владу власне з хижацькою поведінкою тварини, яка, причаївшись, вичікує. Така істота зливається з оточенням і не видає себе ні найменшим рухом. Вона ніби цілком зникає, окутується таємницею, ніби чужою шкірою, і надовго завмирає в своїй схованці. В цьому стані її переповнює певна суміш нетерплячки й терпіння. Чим довше істота витримає, тим більше шансів на раптову перемогу. Але для цього потрібно, щоб її терпіння було практично безконечним. Якщо вона видасть себе хоча би на мить раніше, все буде дарма, і, будучи розчарованою, вона повинна буде все починати спочатку. Власне, саме така поведінка ототожнюється з поведінкою особи, що наділена владою. Вичікувати, не видати себе, діяти раптово й непомітно для оточення. Доти, доки зберігається таємниця, за суб'єктами влади зберігаються й можливості здійснення влади. В цьому контексті Канетті пише про важливість збереження таємниці на фоні спонтанних дій - дій, що їх маса не встигає усвідомити й проаналізувати. Так, автор пише, що не так важливо, що саме відбувається, якщо це відбувається зі швидкістю виверження вулкана, несподівано й невідворотно. Проте за таких умов мислитель все ж пише про те, що влада тягне за собою тягар: «Коли всі таємниці опиняються з однієї сторони, це в кінцевому результаті може виявитися фатальним не тільки

для тих, хто ними володіє, що по суті не було би таким важливим, а також і для тих, кого вони стосуються, що має величезне значення». Так, автор підкреслює залежність усього оточення від владних дій, які мають по суті тотальний характер. Влада виступає для Канетті певним чином фатумом, вплив якого визначальний для життя багатьох. Кожна особа, яка перебуває при владі, розраховує на те, що буде нею володіти якомога довше.

Едмунд Берк сказав, що той, хто хоч раз був отруєний владою, хто одержав від неї задоволення, вже ніколи добровільно від неї не відмовиться. У цьому й полягає фатальний характер влади – адже вона має вплив на все життя, закорінюючись у підсвідомості та поведінці людини. Канетті писав, що кожна таємниця вибухова й постійно розпалюється зсередини. Таким чином, власне клятва, яка її скріплює, є тим місцем, де таємниця з часом дає тріщину й розкривається. Автор підкреслює залежність міцності влади від кількості людей, яким відома таємниця. Звідси Канетті запроваджує термін «концентрація таємниці». Її можна розрахувати відношенням між кількістю тих, кого таємниця стосується, і кількістю тих, хто нею володіє. Чим більша кількість людей, посвячених у таємницю, і більша кількість тих, кого вона стосується, тим надійнішою й повнішою є влада. Таким чином, можна зробити висновок про те, що сучасні технічні секрети найсконцентрованіші й найнебезпечніші зі всіх, які коли-небудь існували. Вони стосуються всіх, але усвідомлюються лише невеликою кількістю людей, і від п'яти-десяти людей залежить, чи будуть вони застосовані.

Так, для Канетті джерелами влади є наявність системи, в якій постійно здійснюється взаємодія між масовістю і владою, де кожен бореться за свою впливовість. Але, оскільки саме джерело влади Канетті бачить у таємниці, то маса не може мати сильної влади в своїх руках тільки через те, що не вмє вже за своїм визначенням володіти таємницею. Тому маса, хоч і складається з індивідів, все ж володіє такими особливостями, які притаманні лише їй, а не кожному зокрема. Через це маса виступає як самодостатній феномен і діє незалежно від волі якогось окремого індивіда в ній. Вона створюється й функціонує під впливом одного фактора, заражається одним поривом і не детермінується лише в скупченні людей, а втілюється в психології цієї маси. Мистецтво небагатьох контролювати організм під назвою «маса» і є владою. Ще раніше дослідники поняття маси в суспільстві помітили те, що натовп не вмє і не любить думати. Він вірить, відчуває й піддається пристрастям, притаманним йому лише як цілому. Лебон писав про те, що в масі все свідоме зникає, а залишається лише колективний несвідомий чинник, який надає прагненням кожної людини єдиного спрямування, що й прокладає ґрунт для існування «психологічного закону духовної єдності натовпу». Дія натовпу для Лебона, та й, зрештою, для Гарда, є проявом так званої «колективної душі», що базується на накопиченні швидше глупоти, аніж розуму. Яскравим є також порівняння Лебона: «Дії маси диктуються швидше спинним, ніж головним мозком».

Нівелювання особистостей в масі та натовпі набирає, попри все, дещо іншого виразу в концепції Канетті. Він сприймає масу як невід'ємний компонент усіх цивілізацій та суспільств, який хоч і не мислить як свідомо, розумна, освічена, доросла людина, все ж керується власними законами функціонування. Маса потребує казок. Як діти. Їй легше повірити в те, що кажуть, ніж аналізувати, передбачати й прогнозувати. Тому для маси потрібна таємниця, яка здебільшого проявляється у формі існування та підтримування політичного міфу правлячими колами. Такий підхід можна порівняти з мезопідходом системних концепцій влади, в яких ідеться про збереження непередбачуваності в поведінці опонентів. Власне, таку непередбачуваність можна перенести й на концепцію Канетті, де для вдалого здійснення влади недостатньо лише таємниці та того, хто нею володіє, а й нетерпіння, вичікування, швидкість дій.

Отже, влада як привілей меншості потрібна там, де є маса, – для того, щоб нею управляти, бо сама маса не може забезпечити собі правильний розвиток, оскільки функціонує за окремими правилами. Таким чином, меншість нав'язує більшості способи поведінки та ставлення до оточення. Канетті пише про те, що навіть у самому формуванні спілкування, яке базується на принципі «питання-відповідь», вже закладений метод нав'язування та спонукування людини до визначеного варіанту поведінки. Щось подібне мав на увазі Барт,

пишучи про те, що саме використання мови зумовлює факт наявності влади. Адже мова завдяки своєму двоїстому значенню допускає присутність влади у формах дискурсивних стратегій, які використовують людей, утворюючи первинний рівень примусу, що, звичайно, не може усвідомлюватися людьми, а спрямоване у підсвідомість.

З огляду на таке розуміння влади дуже гостро постає питання свободи індивіда в сучасному суспільстві. Свободи, яка так довго не зникала з гасел революцій. Свободи, на яку сьогодні опирається демократія. Свободи, якої ми всі завжди прагнемо.

Елементи влади за Е. Канетті.

- ***Насильство і влада.***

Різницю між насильством і владою можна продемонструвати на дуже простому прикладі на відношенні між кішкою і мишею.

Миша, схоплена одного разу, піддалася з боку кішки насильству. Та спіймала її, тримає і збирається умертвити. Але як тільки вона починає з нею грати, виникає щось нове. Вона відпускає її, дозволяючи трохи відбігти. Варто ж миші повернутися до кішки хвостом і побігти, як вона вже виявляється поза сферою її насильства. Але у владі кішки наздогнати мишу. Якщо вона дозволить їй втекти зовсім, та залишить і сферу влади. Однак, доки кішка напевно може дістати мишу, та залишається в її владі. Простір, яким розпоряджається кішка, миті надії, які вона дасть миші, але під найсуворішим наглядом, не втрачаючи інтересу до неї і до умертвіння, все це разом: простір, надія, нагляд і зацікавленість у загибелі можна назвати сутністю влади або просто самою владою .

- ***Влада і швидкість.***

Швидкість, про яку може йти мова в зв'язку з проблемою влади, це швидкість, що дозволяє наздогнати і схопити. І в тому і в іншому випадку зразками для людини служили тварини.

Але найшвидша всіх в усі часи була блискавка. Забобонний страх перед блискавкою, від якої немає ніякого захисту, розповсюджений усюди. В наслідування їй людина створила і свою вогнепальну зброю. Спалах і грім пострілу з рушниці і особливо з гармати викликали страх у народів, яким ця зброя була невідома: вони сприймалися ними як блискавка.

- ***Питання і відповідь.***

Будь-як питання є вторгненням. Використовуване як засіб влади, воно проникає наче ніж в тіло запитуваного.

Питання розраховані на відповіді: якщо відповіді не послідувало, вони подібні до стріл, випущених у повітря. З кожним новим запитанням у запитувача зростає відчуття влади; це заохочує його розпитувати все далі і далі.

Відповідач підпорядковується тим більше, чим частіше він піддається питанням. Свобода особистості тут значною мірою пов'язана з можливістю захищатися від питань. Найсильніша тиранія та, що дасть право задавати найсильніші питання.

Розумний дасть таку відповідь, яка покладе край питанням. Той, хто може собі це дозволити, задасть зустрічне запитання; серед рівних це випробуваний засіб захисту. Кому становище не дозволяє ставити зустрічних запитань, той повинен або дати вичерпну відповідь, виклавши таким чином все, чого від нього хоче інший, або якимось хитро ухилитися від подальшого проникнення.

Якщо кінцева мета питань розчленовування, то перше питання подібне до дотику. Торкаються потім до багатьох і різних місць. Там де виявляється менше опору, відбувається впровадження.

Повне мовчання крайня форма захисту, причому в ній стільки ж переваг, скільки і недоліків.

- ***Судження і засудження.***

Варто почати з явища, знайомого всім, з радості засудження. "Погана книга", говорить хтось, або "погана картина", і здається, ніби він висловлюється про суть справи. Тим часом вираз його обличчя свідчить, що каже він із задоволенням. Бо форма вираження обманує, і вислів переноситься на особистість.

Радість негативного судження завжди очевидна. Це жорстка і жорстока радість, її нічим не зіб'єш. вирок лише тоді вирок, коли в ньому звучить така собі зловісна впевненість. Він не знає поблажливості, як не знає обережності. Він виносить швидко; за своєю суттю він більше підходить до випадків, коли не потрібні роздуми. Його швидкість пов'язана з пристрасстю, яка в ньому відчувається. Безумовний і швидкий вирок це той, який викликає на обличчі вираз задоволення.

Добро існує завжди настільки, наскільки воно підноситься над злом. Що вважати хорошим, а що поганим, визначаєш ти сам.

Таким чином ти привласнюєш собі владу - владу судді. Бо це лише здається, що суддя стоїть між двома таборами, на кордоні, що розділяє добро і зло. Сам-то він у будь-якому випадку відносить себе до табору добра; право виконувати цю місію засноване в значній мірі на її безумовній приналежності до царства добра, як ніби він там і народився. Він, так би мовити, суддя за природою.

Хвороба засудження - одна з найпоширеніших серед людей, до неї схильні практично всі. Людині властива глибока потреба розділяти всіх, кого вона собі тільки може уявити, на групи. Розділяючи невизначену, аморфну сукупність людей на дві групи, вона надає їм щось на кшталт щільності. Вона групує їх, як ніби вони повинні один одному протистояти, вона їх відокремлює і наділяє ворожістю. Такими, як вона їх собі уявляє, якими вона хоче їх бачити, вони можуть один одному тільки протистояти.

- Влада прощення. Помилування.

Влада прощення - це влада, на яку кожен має право і якою володіє кожен. Було б цікаво розглянути життя з точки зору актів прощення, які людина собі дозволяє.

Характерна риса параноїдального типу, коли людина здатна прощати або зовсім цього не може, коли вона довго над цим розмірковує, постійно пам'ятає про все, що треба пробачити, придумує нібито ворожі дії, щоб їх ніколи не прощати. Найбільше в житті людина такого типу пручається будь-якій формі вибачення. Але якщо прощення корисно для її влади, якщо заради утвердження потрібно когось помилувати, це робиться тільки для видимості.

Помилування вельми високий і концентрований акт влади, бо воно передбачає засудження; без осуду неможливий і акт помилування. З помилуванням пов'язаний також вибір. Не прийнято милувати більше, ніж якусь певну, обмежену кількість засуджених. Караючому не слід проявляти надмірної м'якості.

Вищий прояв влади це коли помилування відбувається в останній момент. Вирок засудженому на смерть повинен бути вже приведений в виконання, він стоїть уже під шибеницею або під дулами гвинтівок тих, хто повинен його розстріляти, і тут раптове помилування як би дарує йому нове життя. Це межа влади, оскільки повернути до життя дійсно мертвого вона вже не може; проте притримавши наостанок акт помилування володар часто справляє враження, ніби він переступив цю межу.

Література:

- Canetti E. *Crowds and Power*. - 1984. - 496 p.
- Crowds and Power by Elias Canetti: Summary and Review*. - Режим доступу: <https://lifeclub.org/books/crowds-and-power-elias-canetti-review-summary>
- Heckhausen H. *Power Motivation*. - Режим доступу: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-642-75961-1_12
- Heckhausen H. *Motivationsanalysen: Anspruchsniveau, Motivmessung, Aufgabenattraktivität und Mißerfolg, Spielen, Frühentwicklung leistung*. - 1984. - 280 p.
- Russell B. *Power: A New Social Analysis*. - London. - 1938, Allen & Unwin, 328 p.
- Wadlow R. *Alfred Adler – Power and Social Feeling*. - Режим доступу: <https://awcungeneva.com/2016/02/07/alfred-adler-power-and-social-feeling/>
- Alfred Adler: *Theory and Application*. - Режим доступу: <https://www.alfredadler.edu/about/alfred-adler-theory-application/>

Nickerson C. Karen Horney: Life, Theories, and Contributions to Psychology. - Режим доступа: <https://www.simplypsychology.org/karen-horney-biography.html>
Anshen R. W. "Authority and Power" Erich Fromm and Herbert Marcuse, Volume 5, Issue 3, September 1974. - pp. 1-8.